

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Úřad vlády České republiky

Analýza genderových stereotypů a zobrazování žen a mužů v předvolebních kampaních

Úřad vlády 2018

Obsah

Ženy a kampaně: analýza předvolební kampaně do Poslanecké sněmovny PČR 2017.....	3
Volební programy politických stran a hnutí ve volbách do PS PČR 2017	4
Předvolební debaty optikou genderu	9
Zobrazování žen v kampaních	17
Závěr.....	20
Prezidentské volby 2018: Ženy a kampaně ve volbách bez žen	21
Potenciální kandidátky	21
Jak absenci žen viděla média	22
Ženské téma optikou mužů	24
Debata manželek kandidátů.....	25
Závěr.....	27
Internetové zdroje	30
Seznam grafů	31
Seznam tabulek.....	31
Seznam obrázků.....	31
Příloha	31

Pro Úřad vlády ČR zpracovala Lenka Hrbková (Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity)

Ženy a kampaně: analýza předvolební kampaně do Poslanecké sněmovny PČR 2017

Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, které se konaly v říjnu 2017, nepřinesly z pohledu reprezentace žen v politice žádnou významnou změnu statu quo. Ačkoliv do Sněmovny kandidoval zatím nejvyšší celkový podíl žen na kandidátních listinách (celkem 29 %), došlo pouze k mírnému nárůstu zastoupení žen v Poslanecké sněmovně (o celkem pět poslankyň oproti předchozím volbám). Po volbách se nachází Česká republika v žebříčku reprezentace žen v legislativních orgánech na 81. místě, mezi Leshotem a Eritreou.¹ Žádné výrazné momenty se z genderové perspektivy neodehrály ani v rámci předvolebních kampaní politických stran a hnutí. Kampaně v roce 2017 žádným způsobem nevybočovaly co do zastoupení ani reprezentace žen. V průběhu kampaní se nevyskytly ani žádné kontroverzní případy související se způsobem zobrazování žen.² V tomto ohledu se kampaně stran a hnutí s potenciálem překročit klauzuli 5 % hlasů profesionalizují a učí se komunikovat s voliči a voličkami bez sexistických apelů.

Volby a kampaně na podzim 2017 potvrdily, že česká politika na nejvyšší úrovni je stále dominantně mužskou arénou, ve které se ženy vyskytují nepoměrně méně. Zásadním problémem nepřítomnosti žen ve veřejném prostoru během předvolebních kampaní je především jejich převládající absence ve vedoucích funkcích politických subjektů a v čele kandidátních listin. Strany a hnutí, které získaly zastoupení v nové Poslanecké sněmovně, neměly ani v jednom případě v pozici předsedy (předsedkyně) nebo volebního lídra (lídryně) ženu. Celkově bylo ve volbách 2017 do čela krajských kandidátek postaveno celkem 71 žen, což činilo pouze 20,5 % všech krajských volebních lídrů a lídryň. Některé strany, například Piráti, přitom neměly ženu lídryni ani v jednom z volebních krajů. TOP 09 postavila ženu do čela kandidátky pouze ve Zlínském kraji. Z celkových čtrnácti volebních krajů postavili nejvíce žen do čela krajských kandidátek STAN, přesto se jednalo pouze o pět krajů (Šprincová 2017). Vzhledem k tomu, že v kampani nejvíce prostoru zaujímají předsedové stran, popřípadě krajští lídři a lídryně, není nikterak překvapivé, že také ve volebních kampaních byly ženy zastoupeny mnohem méně.

Tento text prezentuje komplexní přehled toho, jakým způsobem byly ženy viditelné v předvolebních kampaních 2017. Ženám se text věnuje z hlediska toho, jakým způsobem byla reprezentována ženská témata a zájmy v programových dokumentech jednotlivých stran a hnutí. Dále se text věnuje přímo zapojení žen do událostí kampaně, kterými byly předvolební televizní debaty a volební klipy, a také tomu, jakým způsobem byly ženy vyobrazovány v materiálech kampaní politických stran a hnutí. Do analýzy byly zahrnuty primárně strany a hnutí, jež ve volbách uspěly a získaly zastoupení v Poslanecké sněmovně. V případě televizních debat se v analýze vyskytuje také Strana zelených, jelikož její zástupkyně a zástupci se účastnili pravidelných tematických debat v České televizi.

¹ Ve volbách v roce 2013 získalo v Poslanecké sněmovně mandát celkem 39 poslankyň. V žebříčku zastoupení žen v parlamentech se Česká republika nacházela na 72. místě (www.ipu.org).

² Příkladem problematického zobrazování kandidátek v českém prostředí může být kampaň Věcí veřejných z roku 2010, ve které kandidátky této strany vystupovaly například v plavkách na billboardech se sloganem Volte naše holky, či na vyzývavých fotografiích v kalendáři. Sexistický obsah byl v některých individuálních případech přítomen i v kampani některých stran v roce 2013 (Boumová 2013).

Volební programy politických stran a hnutí ve volbách do PS PČR 2017

Následující část textu analyzuje volební programy politických stran a hnutí z perspektivy reprezentace žen a jejich zájmů. Tento postup byl zvolen navzdory tomu, že tzv. „ženský zájem“ je sám o sobě konceptuálně problematický termín. Pokud se budeme chtít zabývat tím, jaká politická opatření jsou činěna (nebo přinejmenším navrhována v politických programech) v zájmu žen, musíme předpokládat, že něco jako univerzální a fixní zájem žen existuje. Snahy o konceptualizaci ženského zájmu často vedou v odborné literatuře k seznamům navzájem podobných témat (např. Lovenduski a Norris 2003; Wängnerud 2000a). Anne Phillips problematiku shrnuje nejčastěji využívanou argumentací:

„Ženy mají rozdílné zájmy v oblasti mateřství (v dohledné budoucnosti výlučně ženské záležitosti). V rámci současného společenského uspořádání mají své partikulární zájmy vyvstávající dále ze zkušenosti se sexuálním obtěžováním a násilím, nerovnou pozicí v dělbě placené a neplacené práce a vyloučení z většiny arén ekonomické a politické moci.“ (Phillips 1995, 67-68).

Na základě těchto předpokladů je možné identifikovat konkrétní politická opatření, jež se různým způsobem dotýkají především životních zkušeností žen a zároveň, jak podotýká Lena Wängnerud ve své definici ženského zájmu (Wängnerud 2000), uznávají nerovné postavení žen v mocenských vztazích a dále zvyšují autonomii žen/občanek (ve smyslu vlastního sebeurčení a seberealizace). Na základě těchto předpokladů jsme stanovili okruh témat pro účel analýzy programových dokumentů, jejichž přítomnost či absence v programech politických stran a hnutí indikuje důraz politických aktérů a akterek na reprezentaci žen a jejich zájmů ve společnosti (či jejich ignoraci).

V následující analýze byla za tzv. ženská témata – čili témata zohledňující postavení žen a jejich autonomii – považována opatření týkající se následujících tematických okruhů:

1. mateřství,
2. rodičovství (neomezeno pouze na mateřství) a výchova dětí v těchto podkategoriích:
 - a. podpora předškolní péče
 - b. finanční incentivy pro rodiny
 - c. trh práce a zaměstnanost, včetně reflexe nutnosti volby mezi zaměstnáním a mateřstvím
 - d. opatření týkající se rodičovské dovolené
 - e. jiné
3. péče o závislé osoby,
4. násilí na ženách včetně domácího násilí,
5. témata spojená s genderovou rovností v různých oblastech života (například ve školách a vědě, zastoupení žen v institucích, problematika genderových kvót atd.),
6. gender pay gap,
7. zálohované výživné

Při identifikaci opatření reflektující autonomii žen, byl brán zřetel na to, jakým způsobem strana či hnutí své opatření rámuje. Konkrétně, zda reflektuje to, jak

a na koho by dané opatření mělo působit. Tedy například zvýšení minimální mzdy nebylo kódováno jako opatření prosazující ženský zájem, jelikož v žádném z případů nebylo takové opatření prezentováno jako benefit určité skupiny (tedy žen). Zvýšení minimální mzdy, ačkoliv by jistě zvýšilo autonomii řady žen v České republice, bylo považováno za obecné opatření a do analýzy zahrnuto nebylo. Podobný případ nastává například v případě, že strana či hnutí podporuje péči v domácím prostředí pomocí rozšíření terénních služeb a ambulantní péče. Ačkoliv jsou většinou těmi, kdo pečují o dlouhodobě nemocné či jinak závislé rodinné příslušníky a příslušnice, ženy, tudíž by se takové opatření pravděpodobně dotklo zejména právě jich, je tento typ opatření namířen na zlepšení péče jako takové, nikoliv na zlepšení situace pečujících osob. Pokud strana prosazuje určitou formu podpory pečujících osob, je již takové opatření do analýzy zahrnuto.

Do analýzy byly zahrnuty programy všech stran a hnutí, jež byly zvoleny do Poslanecké sněmovny (ANO, ODS, Piráti, SPD, KSČM, ČSSD, KDU-ČSL, TOP09, STAN). Analýza pracuje s volebními programy jednotlivých stran k poslaneckým volbám z roku 2017 s výjimkou hnutí SPD, které místo volebního programu ke konkrétním volbám na svém webu zveřejnilo obecný dokument s názvem Politický program. Je třeba na úvod zdůraznit, že programové dokumenty explicitně zmiňují ženy jen velmi výjimečně. Ženy jako společenskou skupinu výslovně zmiňuje program KSČM, a to v kontextu gender pay gap a podpory zaměstnávání žen. Ženy v jednom případě ve svém programu zmínila také TOP09, která výslovně uvedla, že ženy se nesmí dostávat do situace náročné volby, zda mít děti, nebo budovat kariéru. Zmínku o ženách lze nalézt také v programovém dokumentu SPD, který ve svém úvodu uvádí, že hnutí považuje za základ rodiny tradiční svazek muže a ženy. Ženy jako samostatnou společenskou skupinu, jež má vlastní potřeby a zájmy, však dále v programu nikterak nereflexuje. V programech byly v různé míře zastoupeny prakticky všechny výše stanované kategorie.

Mateřství a opatření s ním související byly identifikovány ve čtyřech případech. Jednalo se o návrhy na změny výše mateřské. TOP 09 prosazovala odvození výše mateřské od výdělku matky před nástupem na mateřskou dovolenou, KSČM prosazovala peněžitou pomoc v mateřství obecně zvýšit. ODS navrhla zavést slevu na dani na pracující matku/manželku a ČSSD navýšení porodného.

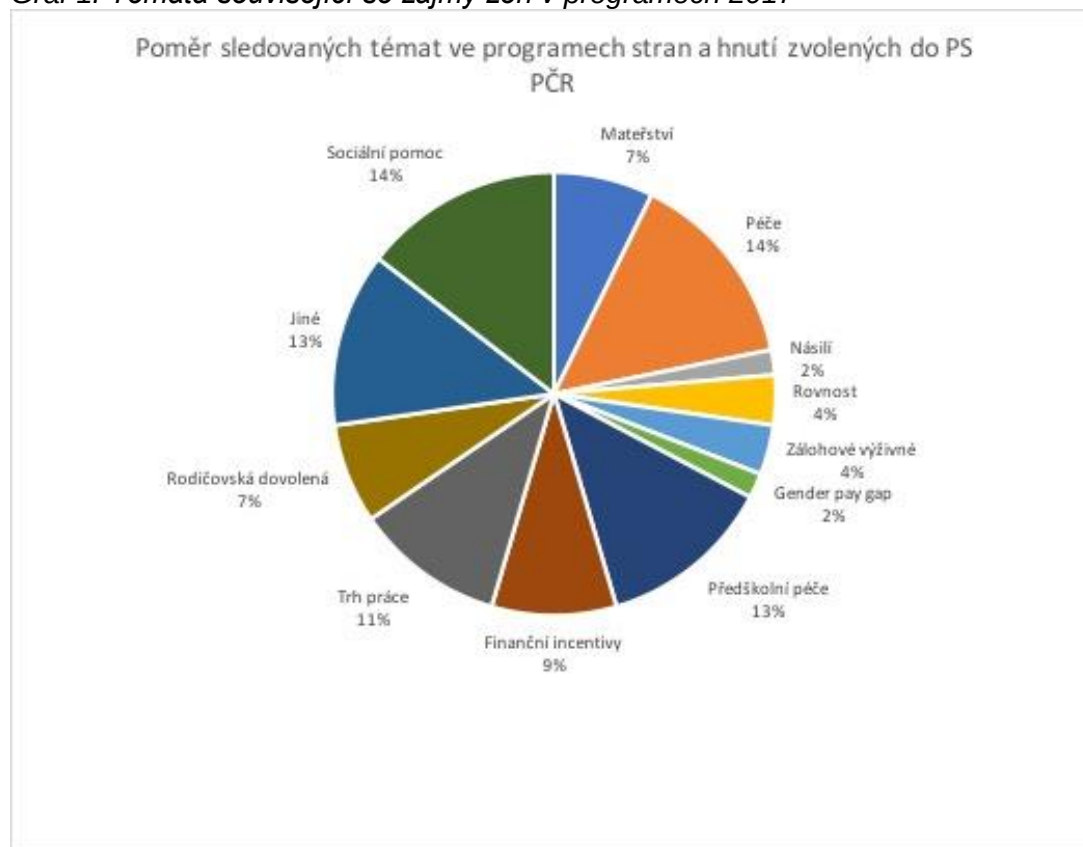
Opatření na podporu pečujících osob byla identifikována celkem v osmi případech. Ve svém programu ji mělo ANO (prevence nízkých důchodů pečujících osob, snížení daňové sazby pečujících osob a obecná teze o zlepšení jejich postavení), Piráti (spíše obecná deklarace podpory pečujících rodin), ODS (daňové úlevy a měsíční odměna pro osoby pečující o postižené členy rodiny) a ČSSD (zavedení ošetřovného, garance zachování pracovního místa, navýšení příspěvků na péči).

Téma násilí na ženách a domácího násilí bylo poměrně překvapivě zmíněno pouze jednou, a to v programu ČSSD, která navrhovala v rámci kapitoly Bezpečná a spravedlivá země v srdci Evropy podporu programům na pomoc obětem domácího násilí.

Témata spojená s prosazováním genderové rovnosti se v programech stran a hnutí před volbami v říjnu 2017 také téměř nevyskytovala. Jediné dva případy byly

kódovány pouze v programu ANO. Přičemž v jednom případě šlo o návrh na zrušení úřadu Ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu. Pokud považujeme existenci tohoto úřadu za přínos pro agendu prosazování genderové rovnosti, lze tedy tento návrh v kontextu zájmu žen hodnotit negativně – rovné postavení a autonomii žen spíše oslabující. Druhý případ spadající do této kategorie je zavedení antidiskriminačního zákona, jenž by měl v rámci agendy i prosazování genderové rovnosti hrát naopak roli pozitivní. Jakákoliv opatření v duchu prosazování rovnosti pohlaví v různých sférách života či diskuse ohledně zavedení jakýchkoliv kvót chyběla.

Graf 1. Témata související se zájmy žen v programech 2017

Zdroj: Autorka.

Zálohované výživné v programu navrhovali pouze Piráti a KSČM. Gender pay gap, jak již bylo zmíněno výše, ve svém programu zmiňovala KSČM. Ta zároveň požadovala řešení nepřiměřených rozdílů v odměňování. Ostatní strany a hnutí téma nerovných odměn v programech nezmínily vůbec.

Následující kategorie souvisí především s podporu rodičovství a rodin a návrhy týkající se výchovy dětí. Jednou ze sledovaných kategorií je například vyjádření k zřizování či podpoře zařízení předškolní péče, včetně mikrojeslí a dětských skupin. Tento typ opatření, jež lze považovat za důležitý aspekt sociální politiky, se nachází na pomezí témat výchovy dětí a zlepšování pozice žen na trhu práce, tudíž je kódován samostatně. Celkem bylo identifikováno sedm vyjádření k tématu předškolní péče. Ve svých programech se předškolní péčí zabývaly ANO, TOP09, KDU-ČSL, KSČM, ODS a ČSSD. Konkrétně se TOP09 o tématu zmiňuje ve dvou návrzích. Jednak se chtěla zasadit o zrušení povinné předškolní docházky, dále

navrhovala podporu vzniku alternativních služeb péče ve formě dětských skupin. Ostatní strany a hnutí vyjadřovaly podporu maximální dostupnosti předškolní péče, přičemž ODS zdůraznila nutnost principu dobrovolnosti.

Další typ opatření jsou různé daňové či jiné finanční incentivy pro rodiny a rodiče dětí. Zde se vyskytují návrhy různých forem daňové slevy na děti (ANO, SPD, KSČM, TOP09). SPD a ANO přitom specifikují podmínky, za kterých takové slevy bude možné uplatnit (SPD garantuje slevy pro rodiny se třemi a více dětmi, ANO garantuje daňové slevy pro rodiny, „kde je normální pracovat“). TOP09 daňové slevy spojuje konkrétně s náklady na hlídání dětí a péčí o domácnost. Piráti nenavrhovali slevu na dani, ale na podporu rodin s dětmi navrhli zavést jednotnou plošnou dávku. KSČM zmiňuje slevu na dani z příjmů i za zabezpečení volnočasových aktivit pro děti.

Třetí kategorií jsou opatření namířená na podporu zaměstnanosti žen, včetně flexibilních a jiných alternativních forem úvazků. Částečné úvazky, netradiční formy práce, práci z domova ve svých programech zmiňují ANO, TOP09, KDU-ČSL, Piráti, KSČM. V souvislosti s politikou zaměstnanosti a trhem práce KDU-ČSL navíc navrhuje snížení ceny práce pro pracující rodiče.

Dále se vyskytují opatření týkající se rodičovské dovolené. Jedná se o návrh na obecnou podporu či konkrétní navýšení rodičovské dovolené (KSČM, ČSSD), umožnění čerpání rodičovských příspěvků i pro prarodiče (TOP09). TOP09 v souvislosti chtěla ve svém programu výslovně zabránit zavedení povinného střídání rodičů na rodičovské dovolené.

Část opatření mířených na podporu rodin s dětmi se zaměřovala na sociální pomoc. Jednalo se o obecné návrhy sociální pomoci rodinám (KSČM, TOP09) a větší dostupnost přídávků na dítě (ČSSD), sociální bydlení pro potřebné rodiny či samoživitele a samoživitelky (KSČM, TOP09, ČSSD). ODS a SPD se také v programu zabývaly sociálními dávkami pro rodiny. ODS a SPD jejich vyplácení chtěla navázat na plnění různých povinností rodičů.

Kategorie „jiné“ zahrnuje opatření (celkem sedm), jež zcela neodpovídala výše stanoveným kategoriím, nicméně do určité míry s nimi souvisela. Jedná se o různorodou skupinu zahrnující obecnou deklaraci odmítání chování ohrožující výchovu dětí (SPD) i poměrně konkrétní návrhy jako prodloužení provozů školek a školních družin (ČSSD), zrychlení rozhodování o alimentech a svěřování dětí do péče (TOP09), navýšení kapacit pro mimoškolní aktivity dětí (TOP09), prevence odebrání dětí (ANO), snížení důchodového věku podle počtu „řádně vychovaných“ dětí (SPD). Do kategorie jiné byl zařazen jediný bod programu STAN, jenž byl do této analýzy zahrnut, a to z toho důvodu, že se dotýká dostupnosti předškolní péče. Jedná se konkrétně o zavedení práva domovské příslušnosti. Jedním z benefitů práva domovské příslušnosti je přednostní umístění dětí ve školkách a školách.

Celkový přehled všech 55 kódovaných opatření a návrhů politických opatření souvisejících s tématy analýzy je uveden v Tabulce 1. Vzhledem k různé délce a podrobnosti zpracování programových dokumentů není cílem tohoto přehledu mezistranické srovnání míry pozornosti, jež se tématům souvisejícím se zájmy žen

dostávalo. Jedná se spíše o přehled toho, jaká témata jednotlivé strany zdůrazňovaly.³

Tabulka 1. Témata v programech jednotlivých stran a hnutí

	AN O	ČSS D	KDU -ČSL	KSČ M	OD S	Pirát i	SPD	TOP0 9	STA N
Mateřství		1		1	1			1	
Péče	3	3			1	1			
Násilí	0	1							
Rovnost	2								
Zálohové				1		1			
výživné									
Gender				1					
pay gap									
Předškolní	1	1	1	1	1			2	
péče									
Finanční	1			1		1	1	1	
incentivy									
Trh práce	1		2	1		1		1	
Rodičovsk		1		1				2	
á dovolená									
Sociální		2		2	1		1	2	
pomoc									
Jiné	1	1					2	2	1
CELKEM	9	10	3	9	4	4	4	11	1

Zdroj: Autorka na základě programů stran a hnutí.

Z přehledu vyplývá, že opatření související se zájmy žen se v programech politických stran a hnutí v České republice vyskytují zřídka, a to primárně v souvislosti se sociální politikou. Zajímavé je, že chybí například zájem stran o zajištění ochrany žen a o jejich bezpečnost. Problematiku domácího násilí zmínil okrajově pouze program ČSSD. Zcela pak chybí jakákoliv opatření nebo diskuse související s tématem podpory rovnosti žen v různých oblastech života – například ve vzdělání, ve vědě, rozhodovacích funkcích hospodářských či politických institucích. Z toho vyplývá, že jak problematika domácího násilí, tak téma genderové rovnosti v současné době nejsou politickými stranami a hnutími považovány za důležitá společenská témata. Na základě výše předložené analýzy lze konstatovat, že většina

³ Text programového dokumentu ANO měl 66 normostran, STAN 58 normostran, TOP09 57 normostran, ČSSD 33 normostran, KDU-CSL 21 normostran, ODS 19 normostran, Pirátů 17,5 normostran, KSČM 17 normostran. Pokud bychom tedy vztáhli počet programových prohlášení týkajících se ženského zájmu stanovených výše, dostaneme určitý index „míry pozornosti tématům“ (počet opatření/délka dokumentu). Nejvyšší hodnoty indexu 0,53 dosahuje KSČM, která na 17 stranách dokumentu zmiňuje celkem 9 opatření. Nejnižší pak STAN, který na 58 normostranách zmínil jedno opatření týkající se vybraných témat, jeho index dosahuje hodnoty 0,017. ČSSD dosahuje hodnoty 0,303; SPD hodnoty 0,25; Piráti 0,229; ODS 0,21. Top 09 dosahuje hodnoty 0,193; KDU-ČSL hodnoty 0,143; ANO hodnoty 0,136. Nelze však říct, že by vyšší míra indexu vždy znamenala politiku více orientovanou na podporu autonomie a rovnosti žen. Například u SPD by takovéto hodnocení problematické, jelikož hnutí většinu svých opatření podporující rodičovství podmiňuje plněním předem stanovených podmínek. ANO zase navrhovalo v jednom případě zrušení funkce ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu.

stran a hnutí v České republice nereflektuje ženy jako sociální skupinu, která disponuje určitými typy zájmů a potřeb. Jedinou výjimkou je dokument KSČM, který konkrétně upozorňuje na nerovné postavení žen jako sociální skupiny. Obdobně se vyjadřuje program TOP09, jenž upozorňuje na omezenou autonomii žen způsobenou rozhodováním mezi rodinou a kariérou. Ostatní politické subjekty se tématy souvisejícími s ženskými zájmy zabývají pouze v kontextu provozních či technických nastavení sociální politiky, přičemž ženský zájem či potřeby z nich vyplývají spíše implicitně. Pouze dvě strany tedy ve svých volebních programech postavení žen (alespoň v některých aspektech) explicitně označuje jako politický problém.

Předvolební debaty optikou genderu

Výraznou součástí každé předvolební kampaně bývají tradičně debaty kandidátů a kandidátek. Obzvláště televizní debaty jsou považovány za jeden z nejvýznamnějších typů událostí kampaně, kterému věnují pozornost voliči a voličky i ostatní média. Rozbory debat pak bývají významnou součástí mediálního pokrytí kampaní jako takové, čímž se dosah a vliv debat prakticky dále zvyšuje, jelikož informace o nich mohou proniknout i k lidem, kteří je nesledovali (McKinney a Carlin 2004). Z tohoto důvodu byly právě debaty zařazeny také do této analýzy. Hlavním cílem analýzy je zjistit, jaká byla účast ženských kandidátek v předvolebních debatách. Zastoupení žen v debatách poskytuje divákům a divačkám či posluchačům a posluchačkám symbolickou informaci o tom, jaké postavení mají ženy v politických stranách a hnutích, zda jsou v rámci svých organizací považovány za expertky, a zda jim strana svěřuje zodpovědnost za účast v nejvíce exponovaných událostech kampaně.

Do analýzy jsou zahrnuty předvolební debaty vysílané Českou televizí. Česká televize představila seriál 14 tematicky zaměřených předvolebních debat završený tzv. superdebatou lídrů. Formát debat byl konstantní: jednalo se o monotematické debaty s poměrně vysokým počtem debatujících kandidátů a kandidátek. Pozváni byli vždy zástupci a zástupkyně desíti politických stran a hnutí (ANO, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL, Piráti, STAN, TOP09, ODS, SPD, Strana zelených), kteří diskutovali na předem stanovené téma. Jednalo se tedy o kandidáty a kandidátky vystupující jako odborníci a odbornice kompetentní reprezentovat stranu či hnutí v dané oblasti. Právě tento postup umožnil ženským kandidátkám účast v televizních debatách. Ostatní média se soustředila především na debaty volebních či stranických lídrů stran a hnutí, což vzhledem k tradiční absenci žen ve vedení českých politických stran znamenalo dominanci tzv. all-male panelů (tedy panelů, v nichž vystupují pouze muži).

Například těsně před volbami dne 19. října odvysílala TV Nova duel předsedy ANO Andreje Babiše s volebním lídrem ČSSD Lubomírem Zaorálkem. Celkem tři debaty lídrů stran a hnutí odvysílala v rámci pořadu *Partie* také TV Prima. Dne 1. října na Primě debatovali Vojtěch Filip, Pavel Bělobrádek a Miroslav Kalousek. Dále 8. října Ivan Bartoš, Petr Fiala a Lubomír Zaorálek. Seriál byl zakončen 15. října *Partií* za účasti Jana Farského, Tomia Okamury a Andreje Babiše. Ačkoliv jsou televizní debaty, jak již bylo řečeno výše, považovány za klíčové prvky kampaně, vzhledem k rostoucímu vlivu webu 2.0 je dobré věnovat také pozornost politickým debatám na internetu. Sérii debat streamoval online například server Seznam.cz.

Ačkoliv účastníky debat na Seznamu nebyli výhradně lídři stran a hnutí, žádné z debat streamovaných mezi 31. červencem a 21. zářím se neúčastnila žena. Předvolební superdebatu lídrů uspořádal také server iDnes.cz (10. října). Té se zúčastnili představitelé celkem dvanácti politických stran a hnutí, mezi kterými nebyla ani jedna žena. Sérii debat lídrů do svého předvolebního vysílání zařadil také Český rozhlas. Celkem šesti rozhlasových debat se účastnili představitelé a představitelky celkem 28 politických subjektů kandidujících ve volbách, z čehož ve dvou debatách byla přítomna jedna žena. Dne 13. října se jako zástupkyně TOP09 debaty účastnila Markéta Pekarová Adamová a dne 12. října Lenka Vančatová, předsedkyně Společnosti proti developerské výstavbě v Prokopském údolí. Dalšími 26 účastníky debat byli výhradně muži. Série byla zakončena debatou lídrů stran s reálnou šancí na překročení 5% klauzule, ve které tedy ženy opět absentovaly. Debaty se zúčastnili lídři KDU-ČSL, ODS, TOP09, KSČM, SPD, Pirátů, STAN, Strany zelených, volební lídr ČSSD a místopředseda Faltýnek za ANO. Kromě velkoformátových debat Rozhlas odvysílal také duel Andreje Babiše s Lubomírem Zaorálkem. Z důvodu nepřítomnosti žen v debatách většiny médií, byly do analýzy fakticky zařazeny pouze debaty České televize. Do analýzy tedy vstupuje pouze čtrnáct tematických debat na České televizi, neboť tyto debaty tvořily koherentní celek seriálového charakteru a strany do nich byly ochotny vysílat ženské reprezentantky.

Tabulka 2. Celkový počet žen a mužů v předvolebních debatách

	Česká televize	TV Nova	TV Prima	Seznam.cz	Český rozhlas	iDnes.cz
Ženy	21	0	0	0	2	0
Muži	129	2	9	12	38	12
Celkem	150	2	9	12	40	12

Zdroj: data poskytl Miloš Gregor, Katedra politologie, FSS, Masarykova univerzita, dále byla doplněna o informace z www.rozhlas.cz, www.idnes.cz.

Tabulka 3. Zastoupení žen v tematických debatách

Datum	Téma debaty	Počet žen	Počet mužů
15.9.	Obrana a bezpečnost	1	9
18.9.	Doprava a dopravní infrastruktura	0	10
20.9.	Společnost a kvalita života	2	8
22.9.	Sociální politika a zaměstnanost	7	3
25.9.	Školství, sport, věda a mládež	1	9
27.9.	Průmysl a obchod	0	10
29.9.	Kultura	4	6
2.10.	Státní finance	0	10
4.10.	Zahraniční politika	0	10
6.10.	Zemědělství a životní prostředí	2	8
9.10.	Spravedlnost a stav justice	2	8
11.10.	Místní rozvoj a dotace z EU	2	8
13.10.	Zdravotnictví	0	10
16.10.	Stav demokracie v ČR	0	10

Zdroj: www.ceskatelevize.cz

Nejvíce byly kandidátky zastoupeny v debatě o sociální politice a zaměstnanosti, ve které vystoupilo celkem sedm žen, tedy 35 % všech žen vystoupivších v celé sérii. Konkrétně se debaty zúčastnila Hana Aulická Jírovcová (KSČM, lídryně ústecké kandidátky), Monika Horáková (SZ, lídryně pardubického kraje), Tereza Hyťhová (SPD, lídryně ústecké kandidátky), Michaela Marksová Tominová (ČSSD, lídryně liberecké kandidátky), Michaela Matoušková (STAN, lídryně pardubické kandidátky), Radka Maxová (ANO, lídryně jihočeské kandidátky) a Kristýna Zelienková (TOP09, lídryně zlínské kandidátky). KDU-ČSL do debaty vyslala lídry jihočeské kandidátky Jana Bartoška, ODS Jana Skopečka (lídra středočeské kandidátky) a Piráti Martina Jiráňka (lídra královehradecké kandidátky).

V žádné další tematické debatě nepředstavovaly ženy většinu účastníků a účastnic. Druhý největší podíl žen přinesla debata na téma kultury, ve které z deseti diskutujících kandidátů a kandidátek vystoupily pouze čtyři ženy: Milena Bartlová ze SZ, Eva Valjentová z KSČM, lídryně karlovarské kandidátky ČSSD Markéta Wernerová a lídryně kandidátky KDU-ČSL v Moravskoslezském kraji Pavla Golasowská.

V dalších čtyřech debatách vystoupily z desíti kandidátů a kandidátek dvě ženy. Konkrétně se jednalo o Miroslavu Němcovou (ODS) a Hanu Veroniku Konvalinkovou (SZ, lídryně kandidátky v Kraji Vysočina) v debatě Společnost a kvalita života. V této debatě se kandidáti a kandidátky věnovali oblastem jako například stav lidských práv v Česku, rasismus a extremismus, rovné příležitosti a genderové kvóty. Magdalena Davis (SZ) a Jana Krutáková (STAN, lídryně kandidátky v Jihomoravském kraji) se zúčastnily debaty o zemědělství a životním prostředí. V debatě na téma spravedlnost a justice vystoupily Věra Nováková ze SZ (lídryně v Libereckém kraji) a Jana Levová z SPD (lídryně v Plzeňském kraji). Debata o místním rozvoji a dotacích EU také představila celkem dvě ženské kandidátky, Gabrielu Nekolovou (ČSSD, Ústecký kraj) a Karlu Šlechtovou (ANO, lídryně v Plzeňském kraji). V debatě na téma obrana a bezpečnost vystoupila jediná žena, konkrétně Jana Černochová (ODS, lídryně pražské kandidátky). Školství, sport, věda a mládež bylo téma, o kterém debatovalo devět mužů a kandidátka ODS Ilona Mauritzová (lídryně plzeňské kandidátky).

Celkem v šesti debatách se mezi deseti zúčastněnými debatujícím kandidáty nevyskytla žádná kandidátka žena. Konkrétně se jednalo o debaty spojené s tématy dopravy, průmyslu a obchodu, státních financí, zahraniční politiky, zdravotnictví a také stavu demokracie v ČR. Je tedy zřejmé, že v debatách jako dominantně ženské téma fungovala sociální politika, téměř vyvážené bylo zastoupení žen v debatě o kultuře. Naopak, některá témata byla čistě mužskou záležitostí, například témata související s ekonomikou státu a zahraniční politikou. Tento vzorec odpovídá zahraničním výzkumům, které indikují rozdíl ve vnímání kompetentnosti mužů a žen v různých typech politiky. Zatímco muži jsou automaticky vnímáni jako schopní rozhodovat o tématech spojených s obranou a ekonomikou, ženy jsou vnímány jako kompetentní v tématech sociální politiky a v politikách, jež se vztahují k péči a bývají spojovány s určitou mírou soucitu s druhými lidmi (Huddy a Terklidsen 1993). Tomu odpovídá i často asymetrická dělba práce v parlamentních výborech (např. Thomas 1994). V tomto kontextu je pak zajímavá výrazně nízká přítomnost žen v debatě o školství a jejich absence v debatě o zdravotnictví.

Nejvíce žen reprezentovalo v debatách na České televizi Stranu zelených. Ta vyslala do čtrnácti debat celkem pět kandidátek. Naopak Piráti do vysílání nevyslali ani jednu ženu. Důvodem je fakt, že ani na jedné z krajských kandidátních listin strany nekandidovala z prvního místa žena. Piráti přitom do debat vyslali právě lídry krajských kandidátních listin. Vzhledem k tomu, že strany do vysílání většinou posílaly lídry a lídryně svých krajských kandidátek, je absence reprezentantek Pirátské strany v debatách nepřekvapující. Strana tím však též signalizuje, že své kandidátky nepovažuje za dostatečně expertní osoby, které by se k tématům měly v debatách vyjadřovat. Ostatní strany se pohybují na stupnici od jedné do tří ženských kandidátek ve čtrnácti debatách. Jednu ženu ze čtrnácti debatujících zástupců a zástupkyň do debat vyslaly TOP09 a KDU-ČSL. Celkem dvě zástupkyně měly ANO, KSČM, SPD a STAN. Třemi ženami byly ve čtrnácti debatách reprezentovány ODS a ČSSD. Zastoupení žen v debatách je stále značně vzdálené paritní reprezentaci žen v politice u všech českých politických stran a hnutí, jež se před volbami do Poslanecké sněmovny účastnily televizních debat veřejnoprávní televize.

Z perspektivy genderu je zajímavý ještě jeden aspekt debat – a to míra participace žen v jednotlivých debatách. Zde je třeba konceptuálně rozlišovat mezi přítomností a aktivní participací. Existují výzkumy, které dokumentují, že ačkoliv se ženy účastní některých skupinových procesů tím, že jsou v nich přítomny, ve skutečnosti přispívají do debaty mnohem méně než muži. Tento jev zdokumentoval například Frank Bryan (2004), který se účastnil městských schůzí ve Vermontu (USA).⁴ Se svými studenty navštívili celkem 1 389 městských schůzí, na kterých zjistili, že ačkoliv ženy tvořily 46 % účastníků schůzí, průměrně přispěly k debatě na jednom shromáždění pouze 28% příspěvků. Závěr jejich studie ukazuje, že v debatě většina mužů mluví, většina žen nikoliv. Podrobně se problémem neparticipace žen v debatě a deliberativním procesu zabývali Christopher Karpowitz a Tali Mendelberg (2014), kteří zdůrazňují, že efektivní debata a deliberace vyžaduje rovnocennou autoritu mezi partnery v diskusi. V případě, že někteří účastníci a účastnice debaty nedisponují autoritou, nemůže deliberace nikdy fungovat tak, jak bychom chtěli, neboť posiluje sociální nerovnost ve skupině. Autorita tak určuje průběh sociální interakce v diskusi. Vzhledem k tomu, že ženy preferují interakci s prvky interdependence a určitého emocionálního vztahu k ostatním diskutujícím, často v debatách, jejichž hlavním rysem je soutěž (tak jako v případě volebních kampaní), se mohou cítit méně komfortně a mít menší motivaci k aktivní participaci.

V kontextu tohoto předpokladu je při posuzování politické participace žen žádoucí reflektovat nejenom jejich fyzickou přítomnost v politických institucích a debatách, ale také míru jejich aktivního zapojení. Tematické debaty v dramaturgii České televize byly pevně v rukou moderátorů a moderátorek, kteří dávali kandidátům a kandidátkám rovnoměrný prostor k vyjádření. V tomto ohledu generovalo toto prostředí velmi vyvážené debaty a muži i ženy během debat hovořili přibližně stejně dlouho. Stopáž nejdéle hovořícího kandidáta byla 15,6 minut čistého času, jednalo se o Zbyňka Stanjuru (ODS) v debatě o státních financích. Nejméně hovořící kandidát měl slovo celkem 4,3 minuty čistého času (Mikuláš Peksa z Pirátů v debatě

⁴ Městské schůze jsou formou přímé demokracie, která se obvykle využívá ve městech Nové Anglie. Jedná se o setkání všech členů a členek místní komunity, kteří společně rozhodují o záležitostech města. Nejedná se tedy o schůze městského zastupitelstva, ale o schůze občanů a občerek.

o zahraniční politice). Nejméně participující žena byla reprezentantka STAN Jana Krutáková v debatě o zemědělství (celkem 5,3 minuty), kde byla jedinou ženskou kandidátkou v debatě. Naopak nejvíce hovořila Karla Šlechtová v debatě k tématu místního rozvoje (celkem 15,3 minuty). Průměrná délka celkového vystoupení mužů byla 8,8 minuty a významně se nelišila od průměrné délky vystoupení žen, která činila 9 minut. Individuální zapojení jednotlivých kandidátů a kandidátek se od sebe nelišila.⁵

Televizní debaty (a debaty streamované online) se v kampani před sněmovními volbami 2017 vyznačují významnou podreprezentací žen. Klíčovým faktorem je absence ženských stranických lídryň, jelikož média dávají v debatách prostor především vrcholným představitelům a představitelkám stran a hnutí. Klíčové tedy bylo rozhodnutí České televize konceptualizovat předvolební vysílání debat jako seriál tematicky zaměřených dvouhodinových debat, kterých bylo celkem čtrnáct, což dalo stranám a hnutím příležitost do debat delegovat své kandidátky. Většina žen, které se debat zúčastnily, byly lídryně krajských stranických kandidátek. Žádnou ženskou kandidátku do debaty nevyslali pouze Piráti. Naopak nejvíce dala ženám k vyjádření v debatách prostor Strana zelených, což koresponduje s jejím dlouhodobým zájmem o téma rovnosti. Nicméně žádná strana neposkytla paritní zastoupení mužů a žen v debatách. Asymetrické zastoupení ženských kandidátek bylo zřejmé i podle jednotlivých témat. V případě debaty o sociální politice byla debata většinově ženská, což koresponduje s určitým stereotypním předpokladem o mužských a ženských politikách. Nulové zastoupení se vyskytlo v tématech jako doprava, obchod a průmysl, zahraniční záležitosti, finance, demokracie. Participace jednotlivých kandidátů a kandidátek v rámci debat byla poměrně vyvážená, nebyla nalezena žádná systematická odchylka v čistém čase, po který kandidáti a kandidátky v debatě vystupovali. Z pohledu rovného zastoupení mužů a žen v politice je tedy primárně problematická absence žen jako vrcholných představitelk stran a hnutí a jejich nedostatečné zastoupení v tematických debatách jakožto expertek na konkrétní politiky.

⁵ Data sbíral a poskytl Miloš Gregor k monografii o volbách 2017 (bude publikována v nakladatelství Centrum pro demokracii a kulturu v roce 2018).

Obrázek 1. Debata zástupců a zástupkyň politických stran a hnutí na téma zemědělství a životní prostředí

Zdroj: www.ceskatelevize.cz

V následující části analýzy se zabýváme televizními spoty. Tedy krátkými videoklipy, které jsou vysílány jednak v pásmu propagačních klipů ve veřejnoprávní televizi, jednak jsou online na YouTube kanálech jednotlivých stran a hnutí, skrze které jsou sdíleny na internetu. Předvolební reklamy byly vysílány v rámci 28 bloků vysílání propagačních videí v České televizi od 18. října 2017. Analyzována jsou videa politických stran a hnutí, jež překročily ve volbách 5% volební klauzuli. Některé strany vysílaly více předvolebních TV reklam, některé měly jen jeden typ reklamy. Celkem se tedy jedná o 13 klipů.

Na klipech je zajímavá především informace o tom, jaké apely v nich političtí aktéři a aktérky používají a na koho jsou cíleny. Apely, které pomocí sdělení v klipech mohou strany a kandidáti a kandidátky používat, přitom mohou cílit na různé skupiny voličů a voliček, například i na ženy, které činí polovinu elektorátu. Takové cílení může být založeno na politických tématech v případě, že strana akcentuje témata, která považuje za důležitá pro cílené skupiny. K tomu dochází pomocí tzv. primingu, kdy strany svým sdělením nepřímo ovlivňují postoje voličů a voliček tak, že přesunují jejich pozornost ke konkrétním policy tématům a problémům a vlastním programovým řešením těchto témat. Zahraniční výzkum v oblasti genderu ukazuje například rozdíly mezi muži a ženami v tom, jaká sdělení prosazují v politické reklamě. Muži se soustředí více na ekonomická a ženy na sociální témata (Kahn 1993). V českém kontextu je však struktura příležitostí pro samostatná vyjádření žen kandidátek v televizní (a jiné) reklamě limitována tím, že reklama jako taková je orientována na politické strany, ve kterých ženy tradičně nezastávají příliš často vedoucí funkce, a tedy se nestávají mluvčími stran. Jiným typem sdělení politické reklamy může být apel cílený na identitu, tedy na emocionální vazby voličů a voliček na společenskou skupinu, do které náleží (Huddy 2002). Jedná se tedy více o symbolické apely, jejichž cílem je posílení pocitu sdílené identity a zájmů, jež

překračuje postoje k politickým tématům (Holman, Schneider a Pondel 2015). Příkladem tohoto typu reklamy je například video z první prezidentské kampaně Baracka Obamy, ve kterém jeho manželka Michelle Obama hovoří přímo k ženám a říká, že volba Obamy znamená obecné prosazování ženských zájmů, kterými jsou například rovné platy, podpora podnikání a to, že ženy budou moci rozhodovat o svých tělech a zdraví.

V českých kampaních před sněmovními volbami na podzim 2017 se apely cílené na ženy skrze témata ani identity téměř nevyskytovala. Zároveň se potvrdilo, že ženy nedostávají prostor ani coby mluvčí politických stran. Jedinou výjimkou v této záležitosti byla TOP 09. Ta použila sérii půlminutových videí, ve kterých vystupuje po boku Petra Čtvrtníčka vždy jeden z představitelů strany. Vysílány byly celkem čtyři verze klipu, ve kterých vystupoval Miroslav Kalousek, Karel Schwarzenberg, Marek Ženíšek a Markéta Pekarová Adamová. Každý kandidát a kandidátka ve svém třicetisekundovém spotu představuje jedno jednoduché sdělení. V případě Miroslava Kalouska je hlavním sdělením výzva voličům a voličkám, aby přišli k volbám. Karel Schwarzenberg prohlašuje, že ve volbách „jde o právo a demokracii v této zemi“. Reklama s Markem Ženíškem je zaměřená na téma bezpečnosti a budoucnost ČR v NATO. Markéta Pekarová Adamová pak vystupuje ve spotu, jehož tématem je přímo genderová rovnost. Hlavní sdělení kandidátky je, že muži potřebují ženy, protože bez nich by to „nedali“. Toto zkratkovitě vyjádření limitované formátem klipu bylo dále na oficiálním kanálu TOP 09 na YouTube doplněno popisem: *„Chlapi by to bez žen nedali. Proto budeme prosazovat takové zákony, které maminkám umožní co nejlépe skloubit svoji práci s péčí o rodinu, a ještě měly dost času samy pro sebe. Z toho neuhneme.“* Jedná se o jediný případ, ve kterém stranu reprezentuje v předvolebním klipu žena kandidátka, která má vlastní sdělení. Zároveň tímto videem TOP 09 jako jediná strana cílí na ženské téma rovnosti a problematiku nesouladu mezi kariérním a rodinným životem žen.

Ostatní strany ženy jako kandidátky ani jako voličky příliš nereflektují. Například ČSSD své jediné předvolební video zaměřila na volebního lídra Lubomíra Zaorálka a jeho osobní příběh. Zaorálek se v něm vymezuje proti stylu politiky hnutí ANO, hovoří o nutnosti hájit zájmy „obyčejných lidí.“ Ženy jsou zde vyobrazovány v prostřích jako zástupkyně obvyklých lidí a vystupují zde v rolích matky, důchodkyně a lékařky. Muži jsou zde zobrazeni jako dělníci, živnostníci (pekař) a umělci (houslista). Dále ve spotu vystupuje lékař, otec dítěte a důchodce. Svoji formou video neumožňuje představení žádné členky strany, nedává prostor ani pro jiné vyjádření žen. Video přímo nezmiňuje témata spojená s ženami a jejich potřebami či zájmy.

V předvolebním klipu ANO vystupuje pouze předseda Andrej Babiš, který se vymezuje proti ostatním politickým aktérům, jež jsou symbolizováni mužskou postavou s hlavou smajlíka. Ženy se v klipu nevyskytují v žádném kontextu, nezmiňují se ani žádná témata s nimi spojená.

V klipu KDU-ČSL hovoří předseda Pavel Bělobrádek o budoucnosti České republiky. Jako klíčové body zmiňuje vzdělání, inovace, spokojené stáří, solidaritu s nemocnými, podporu rodiny, podporu podnikání a zdravou krajinu. Ženy v klipu vystupují v ilustračních záběrech jako součást rodiny, jsou zde zobrazeny ve třech generacích jako babička, matka a dcera. Dále jsou účinkujícími v klipu studentky

a studenti, důchodci (muž a žena), chlapec a dívka. Vyobrazování mužů a žen (chlapců a dívek) je tedy ve videu poměrně vyrovnané. Role žen nebo genderová rovnost ani specifická témata spojená se zájmy žen tematizována nejsou.

Hnutí SPD představilo dva předvolební klipy. Oba dva obsahují z velké části stejné záběry, které doprovází rámování odlišným textem. První video se vymezuje vůči tradičním politickým stranám a vládě, vyjmenovává chyby, kterých se politické elity dopustily (např. hádky, korupce, nezvládnutá imigrační krize). Poté SPD nabízí svá řešení jako je zajištění bezpečnosti, navýšení důchodů, bezúročné novomanželské půjčky, příspěvky na děti, hmotná odpovědnost a odvolatelnost politiků. Jedná se tedy o pozitivní apel zdůrazňující kompetentnost SPD k vládě. V klipu přímo nevystupuje žádná žena, nicméně ženy jsou zobrazovány v ilustračních záběrech. Jsou přítomny v záběrech na širší rodinu, na vnučku s babičkou či na novomanžele přebírající klíč od bytu. Ženu lze identifikovat také ve skupině lidí stojících za předsedou hnutí Okamurou v závěrečném záběru klipu. Druhý klip je svým vyzněním mnohem více negativní, apeluje na negativní emoce hesly, jako je nezvládnutá migrace, atentáty, terorismus, chaos, zmanipulovaná média atd. Ženy se vyskytují v kontextu rodiny a v závěrečném pohledu na předsedu a jeho podporovatele a podporovatelky. Ženy ani zde nebyly tedy prezentovány jako kandidátky, ani jako skupina disponující vlastními zájmy a potřebami.

Videoklip Pirátů zobrazuje kandidátky a kandidáty strany, jak zpívají refrén písničky, kterou zpívá a na akordeon doprovází předseda Bartoš. V písničce se Piráti vymezují vůči politickým stranám establishmentu. Hlavní sdělení videa je předvolební motto strany „Pust’te nás na ně“. Ženy jsou zde zobrazovány jako součást Pirátské strany jakožto skupiny se společným cílem.

KSČM tradičně představila nízkonákladový klip, ve kterém se pouze objevují nápisy klíčových slov KSČM, mír, spravedlnost, bezpečí, volby 2017. Klip je provázen hlasem předsedy Vojtěcha Filipy, který vyzývá voliče a voličky, aby volili komunistickou stranu.

Ve videoklipu ODS vystupuje pouze předseda Petr Fiala, který představuje politické priority ODS. Těmi jsou ekonomická témata, daně, modernizace a silné Česko v silné Evropě. Video se nedotýká žádné politiky související s genderovou rovností ani ženami. Ženy v něm nevystupují, nejsou zobrazeny, ani se o nich nehovoří.

V předvolebním klipu STAN se objevují kandidáti Jan Farský, Petr Gazdík a Vít Rakušan, kteří prezentují postoj STAN k tématu role státu, školství, a výstavby dálnic. Ženy zde vystupují pouze jako součást skupiny občanů a občanek, se kterými kandidáti v jednotlivých záběrech klipu diskutují. V klipu nijak aktivně nevystupují.

Ze všech předvolebních klipů, které byly vysílány Českou televizí, ale které se vyskytovaly také na internetu, poskytuje aktivní roli ženské kandidátce pouze TOP 09. Ta také nastoluje jako téma rovnost žen. Tento typ sdělení je možno chápat jako určitý typ apelu na identitu žen a deklaraci prosazování jejich potřeb – ačkoliv i to se zde objevuje spíše nepřímě, protože v samotném videu je téma prezentováno spíše odlehčeně, kandidátka v podstatě nenabízí řešení. To je nastíněno explicitně v popisku videa na YouTube kanálu TOP 09. V ostatních klipech se vyjadřují buď pouze lídři, nebo kandidáti muži. Ženy jsou zobrazovány v ilustračních záběrech

v rolích občanek a „obyčejných lidí“, pro které chtějí strany pracovat. Ve většině klipů se objevují v kontextu rodiny. V žádném jiném klipu se nevyskytuje apel na ženskou část elektorátu, ani co do témat ani identity. Lze tedy konstatovat, že ženy jsou vyobrazovány pouze jako komparz dokreslující atmosféru. Absence žen ve volebních klipech opět reflektuje absenci žen ve vedení politických stran a hnutí.

Zobrazování žen v kampaních

Z pohledu reprezentace žen v politickém diskurzu je nutné zohlednit nejen samotnou přítomnost žen, ale také to, jakým způsobem jsou ženy v kampaních vyobrazovány. Dosavadní výzkum na toto téma ukazuje, že kampaně jsou vysoce genderově determinované politické instituce především co do vlastností, které jsou připisovány mužům a ženám, a co do témat, ve kterých jsou obě pohlaví považována za kompetentní (Dittmar 2015). Stereotypy pak působí až na nejnižší kognitivní úrovni, kdy ovlivňují to, jakým způsobem voliči a voličky přijímají a zpracovávají informace o kandidátech a kandidátkách. V případě kandidátek žen pak voliči a voličky mají tendenci vyhledávat automaticky více informace zaměřené na témata související se „soucitem“ spíše než s „kompetencí“ (Ditonto, Hamilton, Redlawsk 2014). Genderové stereotypy se pak reprodukuji také v reklamě (Sanghvi a Hodges 2015) a v médiích (Carlin a Winfrey 2009). Podobný vzorec byl identifikován v českých kampaních například v předchozích sněmovních volbách v roce 2013 (Boumová 2013). Ženy i v těchto kampaních zaujímaly významně menší prostor než jejich mužští kolegové. Rozdílem bylo to, že v alespoň jednom případě vedla stranu do voleb žena lídryně (Miroslava Němcová, ODS).

V materiálech volebních kampaní stran a hnutí na podzim 2017 byly ženy v oficiálních materiálech stran a hnutí zobrazovány korektně a nedocházelo již k excesům využívajících sexistických apelů, tak jako jsme mohli v předchozích volebních kampaních z roku 2013 vidět například u Pirátů, Strany zelených, nebo LEV 21 (Boumová 2013).

Ženy byly zobrazovány především jakožto lídryně svých stran v krajích. V těchto případech byly prezentovány seriózně jako kandidující političky, často byla jejich prezentace doprovázena některými požadavky z programu, jak ilustruje obrázek číslo 2. S kandidátkami se zde pojí často opět spíše sociální témata, zdravotnictví či školství (v příkladech na Obrázku 2 se jedná o plakát STAN, na kterém Jana Krutáková slibuje nižší zdravotní a sociální odvody, investice do vzdělání, vyšší platy zdravotníkům a zdravotnicím a učitelům a učitelkám. Michaela Marksová zase hovoří o znovuzavedení nemocenské v prvních třech dnech nemoci).

Apely na sociální témata, školství, či zdravotnictví a jiné oblasti související s péčí odpovídají výše jmenovaným genderovým stereotypům. Jejich přítomnost v českých kampaních byla zřejmá v roce 2013, v posledních volbách do Poslanecké sněmovny se tyto stereotypy opět objevily jakožto jeden ze stabilních rysů české politiky a politické komunikace během kampaní.

Obrázek 2. Lídryně krajských kandidátek (ČSSD, STAN, ODS)

Zdroj: Databáze Katedry politikologie, FSS, Masarykova univerzita

Lídryně krajských kandidátních listin pak byly často zobrazovány po boku předsedů svých stran nebo stranických kolegů a kolegyně. V mnoha případech pak tyto plakáty či billboardy nenesly již žádná vlastní sdělení. Jako ilustrační příklad slouží ANO, které ve svých vizuálních materiálech ve všech krajích prezentovalo místní lídry a lídryně po boku Andreje Babiše. Vizuální materiál byl jednotný pro všechny kraje, prezentoval také stejné stranické volební heslo. Šlo spíše o prezentaci lídrů a lídryň pod hlavičkou stranické značky v doprovodu známého a populárního předsedy, který jednotlivé osobnosti na prvních místech kandidátních listin tímto voličům a voličkám spíše představoval.

Obrázek 3. Materiál hnutí ANO prezentující lídryně po boku Andreje Babiše

Zdroj: www.anobudelip.cz

V některých případech byly ženy doprovázeny i jinými kolegy než předsedou strany. Na Obrázku 4 je například Jana Krutálová (STAN) doprovázena Jiřím Miholou (KDU-ČSL) v době, kdy tyto dva politické subjekty zvažovaly společnou kandidaturu. Na druhém billboardu Obrázku 4 je lídryně STAN v Plzeňském kraji doprovázena starostou Vachova Bohuslavem Ebrmannem, bývalým hokejovým reprezentantem. V tomto případě se tedy spíše jedná o formu endorsementu kandidátky ze strany známého starosty.

Obrázek 4. Jana Krutálová a Jiří Mihola (vlevo), Michaela Opltová a Bohuslav Ebrmann (vpravo)

Zdroj: Databáze Katedry politologie, FSS, Masarykova univerzita.

Obrázek 5. Lídryně Marta Semelová s kolegy z pražské kandidátky KSČM

Zdroj: Databáze Katedry politologie, FSS, Masarykovy univerzity

Obraz žen v kampaních 2017 lze tedy shrnout jako korektní. Kandidátky byly vyobrazovány jako profesionální političky, styl jejich prezentace se nelišil od mužských kolegů. Jedná se do velké míry o důsledek profesionalizace kampaní, které jsou z velké části vedeny tak, aby na sebe navazovaly ve všech krajích, nedocházelo v nich k přílišným lokálním odchylkám. Ženy jsou zobrazovány jako nositelky vlastních politických sdělení, která často souvisí se stereotypně více ženskými tématy, nebo jsou vyobrazovány v doprovodu stranických předsedů či kolegů. V kampaních se neobjevuje sexistický obsah, což je opět projevem vysoké úrovně profesionalizace politických kampaní a komunikace na nejvyšší politické úrovni. Sexistické či jinak nevhodné projevy bývají občas přítomny ve volbách

nižšího řádu, či u stran, které nemají potenciál vážně se ucházet o zvolení do Poslanecké sněmovny.⁶

Závěr

Kampaně před sněmovními volbami 2017 nepřinesly z pohledu otázky reprezentace žen v politice žádné významné změny. Ačkoliv se na kandidátních listinách objevilo poměrně vyšší zastoupení žen, co do počtu zvolených poslankyň Česká republika nikterak nevyniká. V kampani se ženy vyskytovaly výrazně méně než muži kandidáti. Ženy byly také mnohem méně zastoupeny v debatách. Ženy se de facto objevovaly pouze v tematických debatách České televize a i zde byl jejich poměr nevyváženě malý ve srovnání s muži. V některých debatách se ženy nevyskytovaly vůbec a to ani u tak závažných témat jako je stav demokracie v České republice. Ženy v podstatě chyběly také ve vizuálních materiálech kampaní. Například v televizních videoklipech se ženy objevovaly pouze v kontextu ilustračních záběrů, a to především v roli rodinných příslušnic různého věku. V dalších materiálech kampaně se vyskytovaly především krajské lídryně, které akcentovaly svá prioritní témata.

Zajímavým poznatkem je to, že stranické programy se pouze minimálně věnovaly tématům, která jsou přímo spojena se zvyšováním autonomie žen. Ukázalo se, že strany a hnutí z velké většiny vůbec nereflktují ženy jako konkrétní společenskou skupinu disponující souborem potřeb a zájmů, jež by bylo dobré ve své politice reflektovat. Výjimkou byly pouze KSČM a TOP 09.

Závěrem analýzy je tedy to, že v případě reprezentace žen v předvolebních kampaních je největším problémem absence žen ve vedoucích místech politických stran a hnutí. Z tohoto důvodu se ženy nedostávají do centra zájmu kampaní ani médií. Jejich hlas pak není slyšet v debatách a příliš není slyšet ani v propagačních materiálech samotných stran.

Kromě toho, že podreprezentace žen v politických institucích vede k podreprezentaci zájmů žen v politice obecně (Philips 1995), je problematická absence žen v politické aréně ještě z dalšího závažného důvodu. Přítomnost žen v politice a v politických úřadech je klíčovým faktorem pro motivaci dalších žen k tomu, aby samy do politické arény vstupovaly. Výzkum v USA ukazuje, že přítomnost a viditelnost političek vede ke zvýšené politické aktivitě již u adolescentních dívek (Campbell a Wolbrecht 2006). Nerovnost zastoupení žen v politice se tedy ukazuje být strukturálním problémem, který události jako právě volební kampaně zvyrazňují.

⁶ V přechodných volbách se jednalo právě o Piráty a Lev 21. Oba subjekty spojily požadavek transparentní politiky se staženými dámskými kalhotkami.

Prezidentské volby 2018: Ženy a kampaně ve volbách bez žen

V lednu 2018 se konaly historicky druhé přímé volby Prezidenta České republiky. Jednou z jejich nejvýznamnějších charakteristik je to, že ačkoliv v nich soutěžilo celkem devět osobností, o hlasy voličů a voliček neusilovala žádná žena. To je ve srovnání s předchozí volbou z roku 2013 poměrně výrazná změna. V ní kandidovaly celkem tři ženy: Zuzana Roithová, Táňa Fischerová a Jana Bobošíková. Cílem tohoto textu je stručné shrnutí volební kampaně s důrazem na problém absence žen ve volbách a v kampani. Text se zaměří na ženy, o kterých se v souvislosti s kandidaturou ve veřejném prostoru alespoň hovořilo. Dále se zaměří na to, zda a jakým způsobem tuto situaci reflektovala média a na to, jaká témata se v souvislosti s ženami vyskytla v kampani. V závěrečné části se pak analýza zaměří na ženy, které se v kampani objevovaly, aniž by kandidovaly – na manželky a partnerky kandidátů.

Potenciální kandidátky

Ve volbách kandidovalo celkem devět mužů. Jednalo se o kandidáty, kteří podali ve stanovené lhůtě přihlášku na ministerstvu vnitra a zároveň splnili zákonem dané podmínky kandidatury. Přihlášek však bylo na ministerstvu odevzdáno celkem dvacet (info.cz 2017). Dvě z nich podaly ženy. O kandidaturu se pokusila bývalá místostarostka Prahy 8 Terezie Holovská. Holovská tedy měla zkušenosti z pražské komunální politiky coby členka ODS a místostarostka. Na post místostarostky rezignovala v září 2000 (iDnes.cz 2017) po výzvě klubu ODS v souvislosti s problémy ve financování akcí pořádaných městskou částí. Holovská se rozhodla svoji kandidaturu postavit na podpisech poslankyň. Za tímto účelem oslovila dopisem všechny ženy zvolené do Sněmovny v říjnových volbách s žádostí o podporu své kandidatury. Se svým záměrem však neuspěla, podpisy poslankyň ani poslanců nezískala, a proto se rozhodla opřít o podpisy veřejnosti. Svoji přihlášku však nakonec místo potřebnými 50 tisíci podpisy veřejnosti podpořila pouze jediným.

Druhou ženou, která se o kandidaturu ucházela, byla Jana Yngland Hrušková, zpěvačka, herečka a místopředsedkyně uskupení Demokratická informační skupina Ústeckého kraje. Hrušková je známá svými protiislámskými postoji, kterými se dlouhodobě prezentuje na sociálních sítích. Jako prezidentská kandidátka Hrušková požadovala odmítnutí eura, vystoupení z EU, zrušení inkluze ve školách a elektronické evidence tržeb (prezident21.cz). Svoji kandidaturu ohlásila se značným předstihem a pravděpodobně i proto dostala prostor v médiích. Objevila se například v pořadu *Máte slovo s M. Jílkovou*, v rozhovoru DVTV s Martinem Veselovským (dvtv.cz 2017), nebo na webu www.prezident21.cz. Její motivací pro vstup do soutěže byla tedy primárně změna politiky a prosazení vlastních politických postojů. Přestože se voleb v pozici kandidátky nakonec žádná žena nezúčastnila, alespoň dvě ženy projevíly motivaci se do kampaně zapojit. Ani v jednom případě ale nešlo o osobnost s potenciálem získat potřebnou podporu pro kandidaturu.

Přestože se žádná žena s potenciálem získat dostatečnou podporu pro kandidaturu volební soutěže nezúčastnila, na základě aktivity některých občanských iniciativ působících v ČR je možné odhadnout, jaké ženské osobnosti v kontextu českých prezidentských voleb vzbuzují největší veřejný ohlas. Organizace Fórum 50 % před volbami spustila kampaň *Čas na první českou prezidentku*, jejímž cílem bylo najít

zajímavé ženy, které by mohly svou osobností nebo kariérou oslovit veřejnost. Lidé byli vyzváni k nominaci jakékoliv ženy starší 40 let. V kampani se objevilo celkem 53 jmen političek, vědkyň, novinářek, spisovatelek, ale navrženy byly například i farářka Československé církve husitské, předsedkyně ČSÚ, ústavní soudkyně a několik hereček (viz Příloha).

Výběr potenciálních kandidátek z řad veřejnosti umožnila také volební hra *Prezident 21*, do které mohla veřejnost nominovat své kandidáty nebo kandidátky, a pro ty hlasovat. Na rozdíl od kampaně *Čas na první českou prezidentku* ale nešlo pouze o výběr zajímavých jmen. Kandidáti a kandidátky ve hře sbírali hlasy podle volebního systému Karla Janečka a jeho projektu Demokracie 21, která umožňuje určit pořadí nominovaných potenciálních kandidátů a kandidátek podle získané podpory ve hře. Kandidáty a kandidátky mohla do hry nominovat veřejnost. Nejlepšího výsledku dosáhla Miroslava Němcová, která obsadila celkové 11. místo (7 753 hlasů). Dále se umístily Zuzana Roithová na 15. místě (5 630 hlasů), Eliška Wagnerová na 23. místě (3 063), Lenka Bradáčová na 29. místě (2 148 hlasů), 33. místo získala Jana Yngland Hrušková (1 620) a Dana Drábová se umístila na 36. místě (1 562)⁷. Toto pořadí platilo k 31. říjnu 2017, přičemž hlasování se do té doby zúčastnilo 223 053 lidí. Pro srovnání je třeba uvést, že vedoucí kandidát Jiří Drahoš získal 80 045 hlasů. S výjimkou Jany Huškové se ve hře *Prezident 21* vyskytla na prvních 40 místech jména, jež byla zmíněna i v kampani *Čas na první českou prezidentku*.

Jak absenci žen viděla média

V médiích nebyla absence prezidentských kandidátek výrazně reflektována. Pro účely tohoto textu byla provedena stručná analýza mediálních výstupů. V databázi Anopress byl učiněn výběr mediálních výstupů na základě následujících klíčových slov: *prezidentské volby*, *žena* a *kandidovat* nebo *kandidátka*. Do výběru byly zahrnuty výstupy tištěných médií, internetových webů, Českého rozhlasu a České televize v období 1. 8. 2017 – 12. 1. 2018. Ve většině případů se totiž jednalo o texty, které se nevztahovaly k prezidentským volbám, případně českým prezidentským volbám.⁸ Výsledný soubor tvořilo pouze 13 textů týkajících se žen v kontextu českých prezidentských voleb. Nízký počet výskytu zmínek o ženách v prezidentských volbách napovídá, že se absence ženských kandidátek nijak nepromítla do širší společenské diskuse ani o roli žen v politice, ani o důvodech, jež ke genderové asymetrii v kandidatuře na nejvyšší ústavní funkci vedou.

Ne všechny výstupy se přitom primárně věnovaly tématu žen a prezidentského úřadu. Naopak, ve většině případů šlo pouze o okrajové zmínky. Celkem dva texty byly věnovány jedné konkrétní ženě – potenciální kandidátce. Jednalo se o Terezii Holovskou, o jejímž úmyslu kandidovat informovaly deník Blesk a server iDnes. Oba texty čtenářům představovaly Holovskou jako potenciální kandidátku. Blesk o Holovské v této souvislosti hovořil jako o „mlsné tygřici“. Kromě její motivace pro vstup do volební soutěže a kontaktů na známé osobnosti politiky se zabýval také její plánovanou kampaní, v níž měla mít jako kandidátka nachystané sedmery šaty

⁷ Počet hlasů neznamená počet voličů a voliček. Volební systém v projektu *Prezident 21* dává voliči nebo voličce více hlasů. Voliči a voličky mohou využít až tři kladné a jeden záporný hlas. Kandidátky mohly obdržet více kladných hlasů ale zároveň i nějaké hlasy záporné. Uvedená čísla jsou součty kladných i záporných hlasů.

⁸ Většina případů vyhledaných výstupů se týkala voleb do Poslanecké sněmovny, prezidentských voleb v USA z roku 2016 a nadcházejících ruských prezidentských voleb.

na každý den do uzavření období podávání kandidátních listin. Tento způsob reportování o kandidátkách je v podstatě typickým příkladem stereotypního zobrazování žen v politice, jež klade neúměrně vysoký důraz na vzhled a oděv kandidátek. Holovskou zmiňovaly i další dvě zprávy, které se týkaly informace o úředním prověřování přihlášek Nejvyšším správním soudem. Právě Holovská totiž přihlášky kandidátů napadla. Domáhala se totiž zrušení registrace pěti kandidátů s vícenásobnými podpisy. Její stížnost byla neúspěšná. Ústavní soud nakonec ale rozhodl, že poslanci a poslankyně a senátoři a senátorky mohou podpořit podpisem více než jednoho kandidáta a kandidátku.

Jedna zpráva ve vybraném vzorku informovala o uběhnutí termínu pro podání přihlášek do prezidentských voleb. Ve zprávě je zmíněn fakt, že z 20 přihlášených jsou dvě ženy. Zprávu publikovalo celkem devět médií.

Celkem pět výstupů mělo formu rozhovoru. Ve většině z nich byla absence žen – kandidátek pouze zmíněna. Miloš Zeman například na otázku moderátora Jaromíra Soukupa v rozhovoru na TV Barrandov, zda mu nechybí ve volbách ženy, odpověděl, že nikoliv, protože v minulých volbách ženy kandidovaly (čímž pravděpodobně implikoval, že kandidatura žen se do výsledku voleb nepromítne). Dále šlo o zmínku o absenci žen v rozhovoru s Mirkem Topolánkem na webu malostranskadrbna.cz a s komentátorem Petrem Nováčkem v Českém rozhlase (17. října). Dne 10. listopadu vystoupily v pořadu České televize 90' nově zvolené poslankyně Markéta Pekarová Adamová (TOP 09), Kateřina Valachová (ČSSD), Karla Šlechtová (ANO) a Věra Kovářová (STAN). Součástí delší debaty bylo také téma absence ženské kandidátky v prezidentských volbách. Na téma absence žen ve volbě byl zaměřen rozhovor s Janou Smiggles Kavkovou na webu Blesk.cz (13. listopadu). Do vzorku byly zahrnuty i dva komentáře (Jiří X. Doležal pro Reflex dne 16. prosince 2017 a Apolena Rychlíková pro Právo ze dne 7. prosince 2017). Posledním výstupem je anketa v týdeníku Respekt na otázku: *Do prezidentského klání se nevloží žádná žena. Máte pro to vysvětlení?*

Ve vybraném vzorku textů týkajících se účasti žen v prezidentských volbách se v menší míře diskutovalo to, proč by bylo dobré, aby prezidentský úřad zastávala žena. Média se více věnovala problému samotné absence žen ve volbách. Důvody a motivace pro kandidaturu žen se v textech vyskytovaly především v souvislosti s oznámením kandidatury Terezie Holovské, která v médiích svou motivaci kandidovat na Prezidentku ČR vysvětlovala rozdílem mezi mužským a ženským způsobem vedení politiky a potřebou vnést do politiky ženský prvek. Holovská v těchto textech prezentovala svou vizi prezidentky jako pečovatelky o „teplo krbu a jako poštovního holuba mezi lidmi a vládou“ (iDnes.cz).

Argumenty týkající se důvodů absence žen ve volební soutěži byly o něco různorodější. Dominoval pohled, který naznačoval, že ženy nevyužily své právo a příležitost ucházet se o prezidentskou funkci. Individuální rozhodnutí žen nekandidovat, bylo vnímáno jako racionální rozhodnutí v souvislosti s nízkou úrovní kampaní a nízkou úrovní české politiky obecně. V tomto ohledu byly ženy prezentovány jako ty, které mají „lepší odhad než pánové (...) a do kampaně se nehrnou v dnešní situaci“ (Petr Nováček, ČRo). Často zmiňovaným projevem nepříznivé politické kultury byl sexismus (ve vztahu k sexismu byl dvakrát zmíněn jmenovitě Miloš Zeman a jednou Mirek Topolánek). Rozhodnutí nekandidovat však

nebylo vždy rámováno nutně jako racionální a v některých případech se vyskytovalo také rámování absencí odvahy. Rozhodnutí žen nekandidovat na prezidentku je tak jednak výsledkem „dobrovolného rozhodnutí, anebo o tom, že je nikdo neměl odvalu oslovit.“ (Věra Kovářová, ČT). Překážky, kterým čelí ženy v české politice, byly do určité míry vnímány i strukturálně (především pak v rozhovoru s Janou Smiggles Kavkovou). Jednalo se o faktory jako tradiční vnímání role žen ve společnosti, problematické nominační procesy, nedostatek ženských politických vzorů, ale i problematické sladování rodinného života s politickou kariérou a vysoká časová náročnost politické činnosti.

Ženské téma optikou mužů

Témata spojená s postavením žen ve společnosti a genderovou rovností se v kampani téměř vůbec nevyskytla. Jednou z mála příležitostí vyjádřit se k tomuto tématu byla odpověď kandidátů na otázku na jejich postoj ke kampani #MeToo, které v období kampaně silně rezonovalo (nejen) českou společností.⁹ Otázka padla v debatě iniciativy *Prezident 21* v pražském Centru současného umění DOX. Všichni zúčastnění kandidáti se postavili k této kampani buď zdrženlivě, nebo přímo odmítavě. Mezi zdrženlivé patřil Jiří Drahoš, který prohlásil, že kampaň sleduje a je z ní rozpačitý. Někteří ve svých odpovědích využívali nadsázku a vtip, čímž dávali najevo to, že toto téma nepovažují za závažné. Mezi ně patřil Marek Hilšer a Michal Horáček, kteří ve snaze o vtipnou odpověď vyjádřili naopak lítost nad tím, že je osobně nikdo v životě sexuálně neobtěžoval. Horáček zmínil v této souvislosti přímo obtěžování krásnými dámami. Jiří Hynek naproti tomu vyjádřil znepokojení, že kampaň je namířena účelově na mocné muže a nepomůže skutečným obětem sexuálního násilí. Vratislav Kulhánec uvedl, že ho kampaň #MeToo dokonce děsí. Ve svém životě totiž podle svých slov mnohokrát pustil ženu do dveří nebo jí pomohl do kabátu, což v něm však nyní vyvolává obavu, že to v některé z nich zanechalo trauma a mohla by ho obvinít z obtěžování. Petr Hannig pak vyjádřil znepokojení nad tím, že kampaň povede k tomu, že se budou chlápci bát oslovovat dívky, nebo k tomu budou potřebovat „kolkovanou žádost.“ Jako nežádoucí stav, ke kterému podobné iniciativy mohou vést, uvedl příklad Spojených států, kde se údajně všichni bojí pustit ženu sednout v autobuse. To je stav, který nechce připustit, protože podle jeho slov: „my jsme tady normální.“

Kampaň #MeToo způsobila v českém veřejném prostoru silnou kontroverzi a nelze jistě předpokládat, že všechny ženy její obsah a formu podporovaly. Nicméně se jednalo o kampaň, která poskytla ženám prostor a podporu pro sdílení negativních zkušeností s obtěžováním a násilím ze strany mužů. Ženy tímto sdílením poukázaly jednak na nevídanou rozšířenost tohoto typu jednání ve společnosti, jednak na bariéry znemožňující hledat nápravu takového jednání. Kandidáti k podstatě problému sexuálního násilí ani obtěžování vůbec nevyjádřili. Místo toho samotnou kampaň problematizovali nebo zlehčovali.

Odpovědi kandidátů sklídily v médiích značnou kritiku. Následkem toho se Marek Hilšer za odlehčený tón své odpovědi veřejně omluvil. Dále uvedl, že se jedná o citlivé téma, „které by v žádném případě nemělo být bagatelizováno, stejně jako ostatní otázky týkající se mezilidských vztahů, vzájemného respektu, tolerance

⁹ Šlo o kampaň na sociálních sítích, která měla za cíl poukázat na to, jak široce je ve společnosti rozšířeno sexuální násilí a sexuální obtěžování.

a lidských práv“ (eurozprávy 2017). Své vyjádření mírnil zpětně i Michal Horáček. V rozhovoru na radiu Impuls vyjádřil, že kampaň #MeToo není bouře ve sklenici vody, protože dává hlas ženám, které se jinak o své zkušenosti obávají hovořit.

Debata manželek kandidátů

Vzhledem k absenci žen kandidátek byla nejviditelnějším ženským prvkem v kampani přítomnost manželek jednotlivých kandidátů, které své muže doprovázely v kampani a vystupovaly v médiích. Jediným výrazněji ženským prvkem kampaně byla debata manželek kandidátů, která se konala týden před prvním kolem volby. Tento typ debaty není příliš obvyklý a nemá mnoho vzorů ani v zahraničí. Podobná událost se konala v průběhu kampaně před prezidentskými volbami v USA v říjnu 2007, kdy se pět žen kandidátů na prezidenta USA setkalo v debatě, ve které měly diskutovat o kampaních a své roli v nich (abcnews.com 2007). Takzvané „debaty prvních dam“, kterou organizovala Asociace společenské odpovědnosti, se zúčastnilo sedm žen – manželek nebo partnerek prezidentských kandidátů.¹⁰ Debata nabídl zajímavý vhled do toho, jak si ženy kandidátů představovaly roli první dámy, jaká společenská a politická témata považovaly za důležitá a jak vnímaly postavení žen v české společnosti.¹¹

Obrázek 6. Účastnice debaty manželek kandidátů

Zdroj: businessanimals.cz

Role první dámy byla nejčastěji vztahována k prezidentovi a byla chápána jako osoba, která jej podporuje a provází v úřadu. Všechny účastnice roli první dámy dále spojovaly s možností pomáhat potřebným lidem. Pomoc potřebným zmínila Bohumila Bračiková (partnerka Vratislava Kulhánka) a Eliška Hynková, pomoc seniorům a seniorkám zmínila Eva Drahošová, paliativní péči zmínila Monika Hilšerová a k

¹⁰ Petr Hannig v době kampaně neměl partnerku a manželka stávajícího prezidenta Ivana Zemanová se neúčastnila.

¹¹ Debata se dočkala dalšího mediálního pokrytí. Například na webu magazínu Ona Dnes se druhý den objevil článek hodnotící oděv účastnic debaty (ona.idnes.cz 2018).

pomoci opuštěným dětem se vyjádřila Michaela Hořejší-Horáčková. Některé ženy, konkrétně paní Hořejší-Horáčková, paní Hynková a manželka Mirka Topolánka Lucie Talmanová, zmínily v souvislosti s pozicí první dámy též roli matky a nutnost obstarávat potřeby rodiny. Být první dámou znamenalo pro některé účastnice zásah do profesního života. Například Bohumila Bračková trvala na tom, že by si svoji práci ve firmě s vybavením do domácnosti chtěla udržet, ačkoliv by funkce první dámy mohla znamenat snížení pracovního úvazku. Svoji profesi chtěla s funkcí první dámy skloubit Monika Hilšerová, anestezioložka a lékařka záchranné služby. Lucie Talmanová se chtěla věnovat řízení rodinné firmy. Klára Fischerová se chtěla dále věnovat svojí práci v hospici, kterou by vykonávala jako dobrovolnice. Většina účastnic tedy chtěla dále pokračovat v činnostech, kterým se profesně věnovaly před prezidentskou volbou. Michaela Hořejší-Horáčková byla ochotná svoji stávající práci přerušit a věnovat se povinností a příležitostí souvisejícími s funkcí první dámy. Eva Drahošová, toho času v důchodu, a Eliška Hynková na rodičovské dovolené se tímto problémem dle svého vyjádření nemusely zabývat. Témata, kterým se chtěly účastnice jako případné první dámy věnovat, odpovídala jejich představám o první dámě jakožto pomáhající funkci. Z řady vybočila pouze Lucie Talmanová, která by se jako první dáma chtěla věnovat bezpečnosti dětí v kyberprostoru.

Účastnice debaty se vyjádřily také k problematice absence žen ve významných funkcích veřejného života a v politice. Zde se mezi zúčastněnými ženami projevily názorové neshody. Část z nich nerovnost vůbec nepřipouštěla, nebo ji alespoň nepovažovala za problematickou. Například Bohumila Bračková tento postoj opřela o vlastní zkušenost z nadnárodní firmy, v níž pracuje jako jednatelka. Ačkoliv podle svých slov pracuje jako jediná žena ve společnosti samých mužů (kterých je až čtyřicet), její kolegové ji nikdy nedávali najevo, že na svoji pozici nepatří. Jejím základním předpokladem totiž je, že pokud se ženy chtějí uplatnit, tak mohou. Přítomnost jedné ženy mezi 40 muži nebyla interpretována jako asymetrie mezi ženami a muži v zastoupení na vysokých pozicích, ale jako důkaz, že ženy do těchto pozic přístup mají.

Ostatní účastnice debaty určité strukturální genderové nerovnosti připouštěly. Například Eva Drahošová či Klára Fischerová připustily, že je třeba přijmout určitá systémová opatření, která by ženám dovolila se více zapojovat jak do pracovního, tak do veřejného života (např. formou flexibilních pracovních úvazků, školek na pracovištích apod.). Michaela Hořejší-Horáčková se dotkla přímo existence mocenské nerovnosti pohlaví domněnkou, že ženy se budou moci lépe prosazovat v profesním i politickém životě jedině tehdy, když „muži přijmou ženský vliv a nejen to takzvaně dovolí.“ Lucie Talmanová na základě vlastní politické zkušenosti poukázala na odlišné vnímání žen a mužů ve společnosti a v politice a zdůraznila, že by měla být ve společnosti větší poptávka po ženách politických. Žádná z diskutujících žen však nesouhlasila s tím, že by jedním z řešení situace mohly být například genderové kvóty.

Debata manželek a partnerek prezidentských kandidátů byla poměrně zajímavým okamžikem, ve kterém v silně maskulinní kampani dostaly příležitost promluvit ženy. Z jejich vyjádření vyplývá poměrně standardní představa pečující první dámy, která má být oporou manžela, má plnit reprezentativní funkci a své postavení má využít k pomoci různým potřebným skupinám ve společnosti. Zároveň se ukázalo, že role první dámy na ženy klade vysoké nároky co do souladu oficiálních povinností

s vlastním profesním a rodinným životem. U většiny účastnic navíc převládal názor, že ženy musí čelit řadě bariér pro vlastní působení ve veřejném životě a zároveň poukazovaly na nutnost určitých změn formou konkrétních policy opatření a celkové společenské změny ve vnímání genderových rolí.

V debatě chyběla manželka Miloše Zemana, což byl krok reflektující jeho záměr nevést před volbami žádnou kampaň. Přesto však nelze roli Ivany Zemanové opomenout, jelikož právě ona byla od dubna 2017 v čele Zemanova volebního týmu. Měla na starosti mimo jiné petiční akci pro sbírání podpisů veřejnosti a založení transparentního účtu (idnes.cz 2017). Ivana Zemanová však v průběhu kampaně před prvním kolem stála spíše v pozadí a v médiích se nevyskytovala. Rozhovor na podporu manžela poskytla teprve před druhým kolem volby dne 18. ledna 2018 (idnes.cz 2018). Těsně před volbami se do prezidentovy kampaně zapojila také jeho dcera Kateřina. O jejím příjezdu z Londýna, kde v době voleb studovala, psala celá řada médií jako o podstatné události a trumfu závěru Zemanovy kampaně. Kateřina Zemanová byla totiž výraznou tvář kampaně Miloše Zemana ve volbách v roce 2013, ve které se o ní hovořilo jako o náhradní první dámě (např. aktuálně.cz 2018; echo24.cz 2018; info.cz 2018).

Závěr

Zatímco v první přímé volbě prezidenta mohli voliči a voličky vybírat mezi devíti osobnostmi, z nichž tři byly ženy, v roce 2018 kandidovalo pouze devět mužů. Ambici ucházet se o prezidentský úřad projevily pouze dvě ženy, z nichž ani jedna nebyla schopná splnit podmínky pro oficiální registraci kandidátní listiny. Ambici ani motivaci neprojevila ani jedna žena, která by měla potenciál získat podporu alespoň 10 senátorů a senátorek, 20 poslanců a poslankyň nebo 50 tisíc občanů a občanek.

Před volbami proběhlo několik iniciativ, ve kterých mohli občané a občanky vyjádřit, jakou ženu by si ve funkci prezidentky představovali. Některá jména se objevovala v kampani *Čas na první českou prezidentku* i ve hře *Prezident 21* opakovaně. Šlo například o Miroslavu Němcovou, Elišku Wagnerovou a Danu Drábovou.

Nápadná absence žen v kampani nevyvolala významnější celospolečenskou reflexi tohoto jevu. Nebyla otevřena žádná celospolečenská debata o genderové rovnosti, reprezentaci žen v politice, nebo přístupu žen k politickým funkcím.

Nejvýraznějším momentem, ve kterém se kampaň dotkla tématu postavení žen ve společnosti a problematiky sexuálního násilí bylo vyjádření kandidátů ke kampani #MeToo. Při této příležitosti se téměř všichni kandidáti projevili necitlivě vůči tématu sexuálního násilí a obtěžování. Jejich komentáře situaci spíše banalizovaly.

Jediným ženským prvkem v kampani byly manželky kandidátů, které své manžely v jejím průběhu doprovázely a poskytovaly rozhovory médiím. Většina z nich se též zúčastnila debaty tzv. prvních dam, při které měly možnost reflektovat roli první dámy a hovořit o tématech, která považují v současném světě za důležitá.

Prezidentské volby tedy významně poukazují na problém vysokého stupně nedostupnosti nejvyšší úrovně české politiky pro ženy. Nejvýznamnějším aspektem voleb bylo především to, že žádná žena s potenciálem oslovit dostatečné množství

podporovatelů a podporovatelek pro získání nominace neprojevila motivaci se voleb zúčastnit. Právě tento krok – tedy od jedince volitelného do nějaké politické funkce ke kandidátce na danou funkci – se ukazuje být jako jeden ze základních problémů nízkého zastoupení žen (Lawless a Fox 2010). Kandidatura do politické funkce (především na vyšší politické úrovni) je pro ženy ve srovnání s muži mnohem méně atraktivní a realizovatelný cíl.

Literatura

Boumová, P. 2013: Volby 2013: Ženy v kampaních politických stran. Fórum 50 %.

Bryan, F. 2004. The Real Democracy. The New England Town Meeting and How It Works. Chicago: Chicago University Press.

Carlin, D. B., Winfrey, K. L. 2009. Have You Come a Long Way, Baby? Hillary Clinton, Sarah Palin, and Sexism in 2008 Campaign Coverage. Communication Studies 60(4): 326-343.

Ditonto, T., Hamilton, A., Redlawsk, D. 2016. The Impact of Gender Stereotypes on Voting for Women Candidates by Level and Type of Office. Politics & Gender 12(3): 573-595.

Dittmar, K. 2015. Navigating Gendered Terrain: Stereotypes and Strategy in political Campaigns. Philadelphia: Temple University Press.

Campbell, D. E. a Wolbrecht, C. 2006. See Jane Run: Women Politicians as Role Models for Adolescents. Journal of Politics 68(2): 233-247.

Holman, M. R., Schneider, M. C. a Pondel, K. 2016. Gender Targeting in Political Advertisements. Political Research Quarterly 68(4): 816-829.

Huddy, L. 2002. From Social to Political Identity. Critical Examination of Social Identity Theory. Political Psychology 22(1): 127-156.

Kahn, K. F. 1993. Gender Differences in Campaign Messages: The Political Advertisements of Men and Women Candidates in U.S. Senate. Political Research Quarterly 46(3): 481-502.

Karpowitz, C. F. a Mendelberg, T. 2014. The Silent Sex. Gender, Deliberation, and Institutions. Princeton: Princeton University Press.

Lawless, Jeniffer L. a Fox, Richard L. 2010. It Still Takes a Candidate: Why Women Don't Run for Office. Cambridge: Cambridge University Press.

Lovenduski, J., Norris, P. 2003. „Westminster women: the politics of presence.“ *Political Studies*, 51(1): 84-102.

McKinney M. S. a Carlin D. B. 2004. Political campaign debates. In: Kaid L.L. (ed.) Handbook of Political Communication Research. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, s. 203–236.

Phillips, A. 1995. *The Politics of Presence*. Oxford: Oxford University Press.

Sanghvi, M, Hodges, N. 2015. Marketing the female politician: an exploration of gender and appearance. Journal of Marketing Management 31(15-16): 1676-1694.

Špriclová, V. 2017. Analýza zastoupení žen na kandidátních listinách pro volby do Poslanecké Sněmovny PČR 2017. Fórum 50 %.

Wängnerud, L. 2000. Testing the Politics of Presence: Women's Representation in the Swedish Riksdag. *Scandinavian Political Studies*, 23(1): 67-89.

Wängnerud, L. 2009. „Women in Parliaments: Descriptive and Substantive Representation.“ *Annual Review of Political Science*, 12: 51-69.

Internetové zdroje

Abcnews.go.com. 2007. Wives of Candidates Debate Their Roles. 23. října 2007. <http://abcnews.go.com/Politics/Vote2008/story?id=3764553&page=1>

Aktuálně.cz. 2018. Zemanův tajný trumf: Do kampaně na poslední chvíli zapojí dceru Kateřinu. 24. ledna 2018. <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/zemanuv-tajny-trumf-do-kampane-se-na-posledni-chvili-zapoji/r~7b3ba880010811e8b6830cc47ab5f122/>

DVTV.cz. 2017. Yngland Hrušková: Nemám miliardy, nejsem bývalý estébák, mé šance na prezidentku jsou limitované. 1. srpna 2017. <https://video.aktualne.cz/dvtv/dvtv-1-8-2017-jana-yngland-hruskova-martin-bursik/r~c422717a76b411e7bc2d0025900fea04/>

Echo24.cz. 2018. „První dcera“ Kateřina Zemanová se má znovu stát trumfem kampaně. 24. ledna 2018. <https://echo24.cz/a/SK87u/prvni-dcera-katerina-zemanova-se-ma-znovu-stat-trumfem-kampane>

Europzpravy.cz. 2017. Mrzí mě to, mohlo to být zraňující. Hilšer se omluvil za svá slova pronesená při prezidentské debatě. 22. prosince 2017. <http://domaci.eurozpravy.cz/politika/210594-mrzi-me-to-mohlo-to-byt-zranujici-hilser-se-omluvil-za-sva-slova-pronesena-pri-prezidentske-debate/>

iDnes.cz. 2017. Místostarostka Prahy 8 rezignovala na svůj post. 20. září 2017. https://zpravy.idnes.cz/mistostarostka-prahy-8-rezignovala-na-svuj-post-fu3-/domaci.aspx?c=A000920170155praha_lin

iDnes.cz. 2017. Zemanovu volební kampaň povede jeho manželka Ivana. 20. dubna 2017. https://volby.idnes.cz/prezident-zeman-volba-prezidenta-manzelka-ivana-fub-/prezidentske-volby-2018.aspx?c=A170420_201755_domaci_pku

iDnes.cz. 2018. Manžela doprovodím do debat. Lži o jeho zdraví mě urážejí, říká Zemanová. 18. ledna 2018. https://volby.idnes.cz/ivana-zemanova-manzelka-kampan-prezident-drahos-fun-/prezidentske-volby-2018.aspx?c=A180117_203607_domaci_fka

Info.cz. 2018. Zemana před volbami přijede podpořit dcera. Jak se do kampaně zapojí, není zatím jasné. 24. ledna 2018. <http://www.info.cz/volby/prezidentske-volby->

[2018/zemana-pred-volbami-prijede-podporit-dcera-jak-se-do-kampane-zapoji-neni-zatim-jasne-22960.html](https://ona.idnes.cz/2018/zemana-pred-volbami-prijede-podporit-dcera-jak-se-do-kampane-zapoji-neni-zatim-jasne-22960.html)

Ona.idnes.cz 2018. Móda prvních dam. Minimalismus zvítězil nad kozačkami i silným líčením. 5. ledna 2018. https://ona.idnes.cz/prvni-damy-debata-moda-0ux-/modni-trendy.aspx?c=A180105_170447_modni-trendy_brv

Seznam grafů

Graf 1. Témata související se zájmy žen v programech 2017 4

Seznam tabulek

Tabulka 1. Témata v programech jednotlivých stran a hnutí 7
Tabulka 3. Zastoupení žen v tematických debatách 9

Seznam obrázků

Obrázek 1. Debata zástupců a zástupkyň politických stran a hnutí na téma zemědělství a životní prostředí 12
Obrázek 2. Lídryně krajských kandidátek (ČSSD, STAN, ODS) 16
Obrázek 3. Materiál hnutí ANO prezentující lídryně po boku Andreje Babiše 16
Obrázek 4. Jana Krutáková a Jiří Mihola (vlevo), Michaela Opltová a Bohuslav Ebrmann (vpravo) 17
Obrázek 5. Lídryně Marta Semelová s kolegy z pražské kandidátky KSČM 17
Obrázek 6. Účastnice debaty manželek kandidátů 25

Příloha

Seznam jmen žen, které byly zařazeny do kampaně *Čas na první českou prezidentku* (Zdroj: <https://padesatprocent.cz/>):

Babišová Monika, členka správní rady Nadace AGROFERT
Bartlová Milena, historička umění
Baudyšová Zuzana, senátorka
Bízková Růt, bývalá ministryně životního prostředí
Buzková Petra, advokátka
Čelišová Květoslava, politička
Čermáková Marie, vědkyně
Černá Milena, předsedkyně Výboru dobré vůle
Denemarková Radka, spisovatelka
Drábová Dana, jaderná fyzička
Dvořáková Vladimíra, politoložka
Fischerová Táňa, herečka, kandidátka na prezidentku v roce 2013

Friedová Mirjam, děkanka FF UK
Gajdůšková Alena, politička
Havlová Dagmar, herečka
Hogenová Anna, filosofka
Horská Miluše, senátorka
Hrdá Edita, diplomatka
Hřebíčková Janina, diplomatka
Hybášková Jana, politička
Chatardová Marie, diplomatka
Chýlková Ivana, herečka
Illnerová Helena, vědkyně
Jourová Věra, eurokomisařka
Klicperová Lenka, novinářka a dokumentaristka
Kolínská Růt, zakladatelka sítě mateřských center v ČR

Kovářová Daniela, bývalá ministryně spravedlnosti
Langšádlová Helena, politička
Le Moigne Tat'ána, ředitelka českého Googlu
Linková Marcela, vědkyně
Marková Soňa, politička
Marvanová Hana, právnička
Němcová Miroslava, poslankyně
Procházková Petra, novinářka
Putnová Anna, politička
Ritschelová Iva, předsedkyně ČSÚ
Roithová Zuzana, politička, kandidátka na prezidentku
v roce 2013
Říhová Blanka, vědkyně
Seemanová Jana, právnička
Seitlová Jitka, senátorka
Sommerová Olga, dokumentaristka
Šabatová Anna, ombudsmanka
Šichtařová Markéta, ekonomka, manažerka
a podnikatelka
Šilerová Jana, farářka Československé církve husitské
Šimáčková Kateřina, soudkyně Ústavního soudu
Šmídová Jana, novinářka
Šojdrová Michaela, politička
Valachová Kateřina, bývalá ministryně školství
Válková Helena, politička
Vostrá Miloslava, politička
Wagnerová Alena, spisovatelka
Wagnerová Eliška, senátorka
Zamrazilová Eva, ekonomka

